

Eén regel over kerkelijke uitvaarten, vele wijzen van christelijk afscheid nemen. Wie vindt de weg?

Een kerkelijke uitvaart hoort thuis in de parochiekerk en het kerkpersoneel leidt geen diensten elders. Dat is al geruime tijd de boodschap van de Belgische bisdommen over uitvaartliturgie. Begrafenisondernemers hebben echter steeds vaker een eigen aula, waar een dienst ook een christelijk tintje kan krijgen, en dromen soms zelfs luidop van een kerk als bijkomende locatie.

Erik DE SMET & Jozefien VAN HUFFEL

‘WIJ WILLEN NOCHTANS GRAAG DIALOOG’

End augustus ontvingen alle geestelijken en gebedsleiders van uitvaarten in het bisdom Hasselt een brief van vicaris-generaal Karel D’Huys. Daarin werd hen gevraagd „om in alle gevallen af te zien van het leiden van of voorgaan in een uitvaartdienst in een funerarium”. Ook al bedoelt de voorganger in kwestie het goed, zo stelt de brief, de praktijk strookt niet met de afspraken in de Vlaamse bisdommen en „schept onduidelijkheid en verwarring bij gelovigen en pastores”. Eerder al, in december 2014, richtte de Gentse bisschop Luc Van Looy een gelijkaardig schrijven aan uitvaartondernemers.

„We voelen druk van de uitvaartsector en van pastores die vanuit hun gevoel graag zouden ingaan op bepaalde vragen die ze van mensen krijgen”, verklaart D’Huys zijn brief. Hij geeft daarmee onmiskenbaar uiting aan een zekere spanning. Uitvaartzorg is vandaag dan ook een domein in verandering, waarin het spirituele en het commerciële, het strikt individuele en het traditionele elkaar bij uitstek ontmoeten.

De Kerk in Vlaanderen neemt in dat landschap al geruime tijd een heldere positie in: het kerkgebouw is de aangewezen plaats voor de kerkelijke uitvaartliturgie. In de bisdommen Antwerpen en Hasselt en in het vicariaat Vlaams-Brabant en Mechelen is de geëigende vorm van die liturgie al enige tijd de woord- en gebedsdienst, met de parochiepriester of een opgeleide en gemandateerde gebedsleider als voorganger. In de bisdommen Gent en Brugge kan de uitvaart de vorm aannemen van zowel een eucharistieviering als een gebedsdienst, overigens een volwaardige uitvaartdienst. Overal is er steeds een band met de eucharistie, want iedere overledene wordt na de uitvaart herdacht in de zondagsliturgie.

Uitvaartunie Vlaanderen, beroepsvereniging van Vlaamse uitvaartondernemers, schat dat zowat de helft van alle uitvaarten plaatsvindt in de kerk. In stedelijke omgevingen is dat drie op de tien. De andere plechtigheden gebeuren in een crematorium of een aula van een uitvaartonderneming. Ook daar vragen families echter naar een afscheidsgedeb of een christelijke dienst. In de brochure *Als christenen afscheid viëren. Oriëntaties bij de uitvaartliturgie* schrijven de bisschoppen, via de Interdiocesa-

ne Commissie voor Liturgische Zielzorg, daarover al in 2008 dat „funeraria geen door de rooms-katholieke Kerk erkende cultusplaatsen zijn. Vanuit de bisdommen worden er geen mensen naartoe gezonden om afscheidsvieringen te leiden”. In 2013 beslisten ze ook in de crematoria de mandatering van voorgangers (priesters, diakens en gebedsleiders) voor het leiden van christelijke afscheidsplichtigheden af te bouwen. „Niet meer dan logisch, aangezien de gemandateerden niet in onze aula’s mochten komen”, vindt Bruno Quirijnen, uitvaartondernemer in Brasschaat. „Het was een scheefgegroeide situatie.”

Wel mogen priesters, diakens of lekengebedsleiders een afscheidsgedeb uitspreken bij de kisting of bij de begroeting in het funerarium, weliswaar onbezoldigd, of in een crematorium. De vraag daarnaar is vrij courant, zo blijkt in het Oost-Vlaamse crematorium Westlede. „Maandelijks spreken we bij zowat honderd uitvaarten een christelijk afscheidsgedeb uit”, zegt Gert Braspenning, die die taak coördineert, nog met een mandaat van de bisschop. „Het gaat meestal om families die randkerkelijk zijn en die op het moment van het afscheid toch een gebed wensen. Het personeel van het crematorium gaat voor in een burgerlijke plechtigheid waarin ruimte is voor het persoonlijke verhaal. Aan het eind van de plechtigheid brengen wij het kruisteken, een Bijbelwoord, een korte duiding en een Onzevader. Afsluiten doen we met een zegening. De familie wordt ook uitgenodigd naar een maandelijks eucharistieviering, hier in de buurt.”

Andere crematoria bieden wel een volledige christelijke gebedsdienst aan, voorgegaan door een lekenvoorganger, maar zonder mandaat van het bisdom.

Ook in de aula’s komen beide vormen voor. Almaar meer begrafenisondernemers hebben een dergelijke eigen locatie, maar volgens Thomas Heiremans, woordvoerder van Uitvaartunie Vlaanderen, zetten ze families geenszins onder druk om die te gebruiken. „Wij vertrekken bij de wensen van de families en vandaag willen die van de uitvaart vaak een persoonlijk gebeuren

maken”, zegt hij. „Alternatieven voor een kerkelijke dienst zijn dan het crematorium, waar je eigenlijk ook eenheidsworst krijgt aangereikt, of een plechtigheid met een moderator die er zijn werk van maakt. Een degelijke aula trekt hoe dan ook publiek.”

In sommige aula’s spreken kerkelijke voorgangers nu en dan een afscheidsgedeb uit. Andere uitvaartondernemers stellen de vraag liever niet, omdat ze de goede band met de parochies willen behouden. In uitzonderlijke gevallen gebeurt het wellicht dat een priester of diaken om pastorale redenen toch een volledige dienst leidt in een uitvaartaula, bijvoorbeeld omdat het een persoon zonder vrienden of familieleden betreft. Meestal is het echter een moderator die de leiding neemt, in dienst van de uitvaartondernemer of op zelfstandige basis, en die zelf het christelijke afscheidsgedeb uitsprekt.

„Moderators vullen een leegte”, zegt Thomas Heiremans. Hij vervulde die functie zelf jarenlang en hij sprak ook afscheidsgedebden uit, naar eigen zeggen zelfs tot tevredenheid van aanwezige priesters. „Een gedegen moderator gaat op een bekwame manier voor in een plechtigheid, legt een groot inlevingsvermogen aan de dag en voorkomt routine”, zegt hij. „Uiteraard moeten we de kwaliteit van de diensten garanderen. Soms bieden mensen zichzelf aan als moderator. Voorlopig zijn de uitvaartondernemers zelf als het ware de examencommissie die oordeelt of ze voldoen. Er waren pogingen om een beroepsvereniging van moderators te starten, maar dat lukte vooralsnog niet. Een Nederlandse groep biedt wel vorming voor moderators aan.”

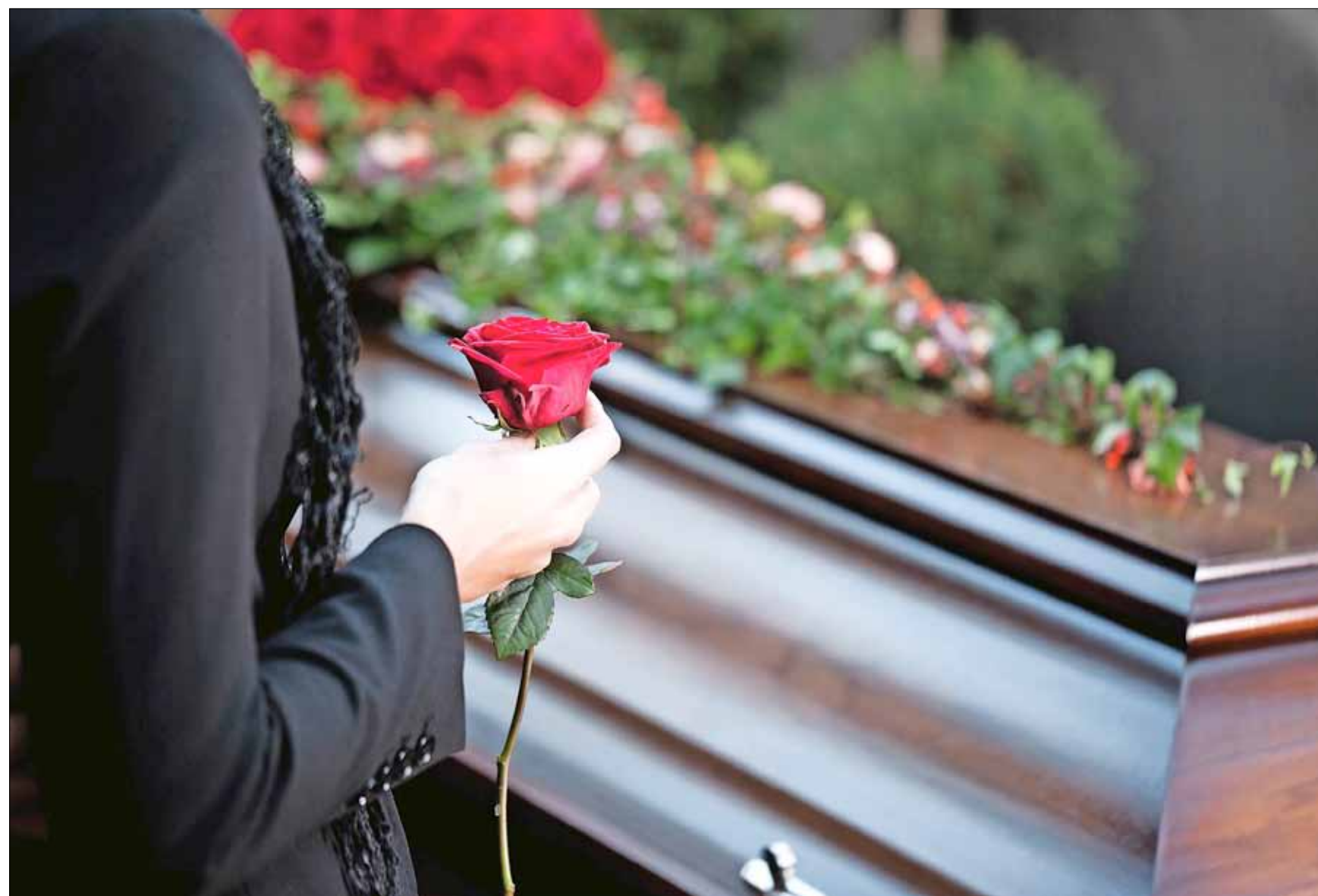
Wie rondkijkt op het internet, leert wel dat er een zekere wildgroei aan moderators bestaat, tot mensen die zich uitroepen tot priester van een onbestaande christelijke Kerk toe.

Daarnaast hangt er een prijskaartje aan het inschakelen van een moderator. Een kerkelijke uitvaart kost 250 euro, plechtigheden in een crematorium of aula haast evenveel. Voor een moderator die tijd neemt om alles voor te bereiden, moet je op een bedrag tussen 300 en 450 euro rekenen. De bouw van een eigen aula kost voor een uitvaartondernemer dan weer enkele

miljoenen euro, maar biedt vaak slechts plaats aan tachtig aanwezigen. Een groter publiek moet dan uitwijken naar de zalen van een crematorium. „Waarom niet naar een Kerk? Als uitvaartondernemers zijn we niet blij met de ontkerkelijking”, zegt Bruno Quirijnen. „Families wensen vaak niet de strakke structuren van de kerkelijke uitvaart, maar wel een aantal christelijke rituelen. Waarom geeft de Kerk, naast de klassieke katholieke liturgie, geen ruimte aan persoonlijker vormgegeven uitvaarten met een goed opgeleide moderator, met aan het eind een afscheidsgedeb? Wij zoeken gebouwen, de Kerk heeft er.”

Quirijnen vindt het echter schrijnend dat het aantal kerkelijke uitvaarten terugloopt. „Een beschaving meet je aan de wijze waarop ze omgaat met haar doden. Ik maak me zorgen om de verschralling van het afscheid”, zegt hij. „De katholieke symbolen en rituelen, zoals het binnendragen van de overledene of het bewieroken, zijn inhoudelijk sterk. Soms zijn gebedsdiensten echter al te strak gestructureerd of hebben lekenvoorgangers niet voldoende ervaring. Waarom stelt de Kerk geen priesters vrij om families die dat wensen een klassieke liturgie, met eucharistieviering, aan te bieden? Ze ziet de uitvaartsector als een concurrent, maar wij willen dialoog.”

Een kerkelijke uitvaart hoort in de kerk, in de kerk horen kerkelijke uitvaarten. De bisschoppen kiezen voor duidelijkheid, maar de discussie lijkt niet gesloten.

Zowat de helft van de uitvaarten in Vlaanderen heeft plaats in een parochiekerk, vaak met een gebedsdienst, soms met een eucharistie. © Image Select

GEERT WILLEMS

De negenennegentig schapen nabij zijn

Met vier zijn ze, de vrijwilligers die in het Crematorium Antwerpen, naast de begraafplaats Schoonselhof, woord- en gebedsdiensten verzorgen. „We zijn telkens een week van dienst”, zegt Geert Willems. „Zodra een uitvaartondernemer meldt dat een familie een christelijke dienst wenst, schieten we in actie. Sommige weken is dat een of twee keer, andere tot zes keer. Ik vermoed dat het gaat om één of de vijf diensten hier.”

De vrijwilligers staan volledig los van het bisdom. „We zijn echter hier omdat het crematorium ons vraagt en ook wel omdat we geloven dat het zin heeft”, zegt Willems. „Onlangs had paus Franciscus het over de parabel van het verloren schaap, waarin de herder negenennegentig schapen alleen laat, om het honderdste schaap te zoeken. Vandaag zit er echter nog één schaap in de kerk, de rest moet je gaan zoeken. We willen mensen nabij zijn die kerkvreemd zijn geworden en hun pastoor niet kennen, maar hun christelijke wortels belangrijk vinden. Het is een kans om iets van het evangelie te laten doordringen, om een godsbeeld naar voren te brengen.”

Geert Willems ontvangt daarvoor een vrijwilligersvergoeding van 30 euro per

dienst. Hij investeert telkens minstens een halve dag. Hij bezoekt de familie, laat hen teksten kiezen voor bepaalde momenten in de dienst en praat met hen over de overledene. „Of ze stellen zelf een levensverhaal op. In de dienst leg ik dan stukken uit het leven of verhalen uit het evangelie”, zegt hij. „De diensten bestaan uit persoonlijke, menselijke en uit christelijke delen. Bij mij in elk geval, want iedere voorganger heeft zijn of haar eigen stijl.”

„Ik verwijs aan het begin ook naar God die de mens schiep uit stof, ik steek een kaars aan om licht bij de overledene te brengen en soms bid ik aan het eind een Onzevader met de aanwezigen”, vervolgt Willems. „Dat is uitgebreid, maar mijn ervaring leert dat mensen niet om enkel een gebedje vragen. Een enkele keer blijkt een familie die bij mij terecht komt toch geen dienst met meer christelijke elementen te wensen, maar dan zijn ze bij mij aan het verkeerde adres. Ze hebben hier de keuze voor een andere soort dienst.”

Willems vindt het overigens een goede zaak dat de bisdommen leken opleiden tot gebedsleiders. „De kwaliteit is daardoor hoog. Ik ben er zeker van dat families ook in de parochie hun gading vinden.” (JVH)

BRIGITTE VANDENBOSCH
Is er op de rouwbrief ook plaats voor de aankondiging van de zondagsliturgie?

Twee jaar geleden waren uitvaartdiensten in de vorm van een eucharistieviering nog gebruikelijk in de Limburgse parochiefederatie Zolder, maar op 1 januari 2015 schakelde die, net als hele bisdom Hasselt, over naar woord- en gebedsdiensten. „En ik merk dat de mensen het stilaan gewend zijn”, zegt Brigitte Vandenbosch, parochieassistente en contactpersoon voor uitvaarten. „De eucharistie staat ook ver van veel mensen af.” Vandenbosch en twee vrijwilligers uit de federatie volgden een opleiding tot gebedsleider uitvaarten en leiden de diensten. „Een keer vroeg iemand wel met aandrang naar de pastoor voor de uitvaart van zijn moeder. Die leidde toen een woord- en gebedsdienst. Ook hij houdt zich aan de afspraken. Bij uitzondering brengen mensen zelf een priester met zich mee, uit de familie of de kennissenkring. Dan is er soms wel een eucharistieviering.”

In het bisdom Hasselt bestaat de uitvaartliturgie uit drie delen. Brigitte Vandenbosch: „Aan de vooravond van de gebedsdienst is er een avondwake. Vervolgens nodigen we de mensen uit voor de eucharistieviering op de eerste zondag van de volgende maand, waar we de foto van de overledene opnieuw vóór de plaats en de overlijdenskaars aansteken. Die krijgen de mensen nadien mee naar huis.”

De eucharistieviering wordt sinds kort aangekondigd aan het eind van de gebedsviering. „Het zou echter fijn zijn dat de band nog iets duidelijker was”, zegt Brigitte Vandenbosch. „Als federatie zouden we het mooi vinden dat de viering ook vermeld zou staan op de rouwbrief. Dat is echter niet makkelijk, want je moet het mensen vragen bij het eerste contact en zelfs dan is het soms al te laat.”

In de regel zijn het de begrafenisondernemers die de parochiefederatie contacteren. „Ik heb het gevoel dat sommigen de mensen volstrekt vrij laten, terwijl anderen toch proberen hen te overtuigen om te kiezen voor de eigen aula en niet voor de kerk”, zegt Vandenbosch. „We spraken die situatie al in de federatie, maar we kunnen er niet echt iets aan veranderen. ‘Wat zou je daar nog zoeken?’ Er is toch geen priester meer.” Dat is blijkbaar het argument. Ik was zelf al een keer in een aula en toen werd er gebeden, maar ik weet niet hoe het er gebruikelijk toegaat. Sommigen vertellen achteraf dat ze spijt hebben dat ze niet kozen voor de kerk.”

De richtlijn van de Vlaamse bisschoppen die priesters, diakens en gebedsleiders verbiedt elders diensten te leiden, vindt Brigitte Vandenbosch correct. „Een christelijke gebedsdienst hoort thuis in het godsgebouw, ook al zie je bij uitvaarten vaak mensen in de kerk die het absoluut niet gewend zijn daar te komen. Anders verliezen kerk en liturgie hun betekenis.” (JVH)